

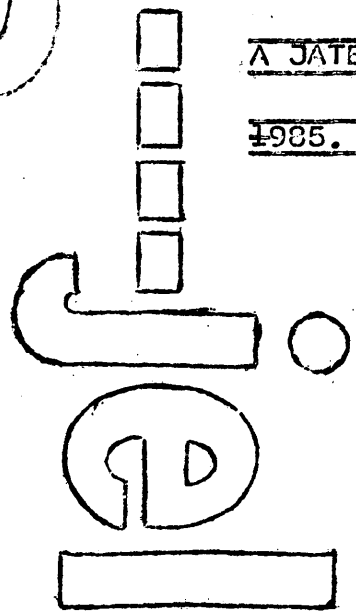

1985 OKT

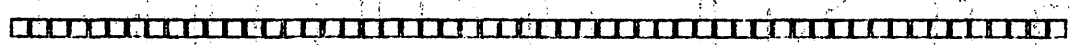
gondolat.

A JATE BTK KISZ-szervezetének kiadványa

1985. 2. sz.

Balog Iván: RABLÁNC MINT KÜLDÖKZSINÓR 2. o.
Gálamb György - Pikó András: VÁZLAT A KENYSZERHELYZETRŐL 4. o.
Latzkovics Miklós: A magyar irodalmi és nyelvészeti képzés szétválasztása körüli VITÁHOZ 10. o.
Telek János: AZ ÚJ MUNKASZERVEZET, mint az "átmeneti társadalom" meghaladásának lehetősége 12. o.
Isztl László: Beszélgetés "A KATEDRÁLISOK KORÁ"-nak fordítójával 19. o.

SERKENTŐ VÁLASZ /A BTK KISZ-vezetőségének programja... 23. o.
AZ UTOLSÓ LAPRA /A szerkesztő állásfoglalása és ars poeticája/.. 26. o.

RABLÁNC, MINT KÜLDÖKZSINOR

Ahhoz, hogy morálról egyáltalán beszélni lehessen, reális-döntési lehetőségre van szükség jó és rossz között. Ez csak akkor van meg, ha a jó és a rossz és a rossz mibenléte nincs konkrétan és előre meghatározva. Ugy is mondhatnánk, hogy paradox módon csak az tehet jót, aki a rosszat is választhatja, vagy így: az esendő ember csak úgy lehet erényes, ha a bűnt is megismerte. Az alternatívák azonban hiányozhatnak is.

A tradicionális társadalmakban, ahol a modern individuum még nem jelent meg, az egyes közösségek életét szabályozó szokásnormák tekintetében megkérdőjelezhetetlen konszenzus van. Minket azonban az a szituáció érdekel, ahol a szellem kiszabadult a palackból, amikor már megtörtént a bünbeesés, és megjelent a kétely mindenféle mítosz és mindenféle karizmatikus hatalom megtestesítője, legitimáció, vagyis az a folyamat, amely során a hatalom az állampolgárok okoskodó nyilvánossága előtt racionális érveléssel igazolja intézkedései jogosságát, mégpedig úgy, hogy a lakosság többségének igazánból nincs is rá igénye. Voltaképpen ama felháborító tényállás pedig alternatívák már felmerülnek ugyan, de a konkrét döntések mégis csak egyfélék lehetnek. Szlyos tévedés és öncsalás volna azonban ezen állapot elfogadását az erőszakkal magyarázni, hiszen ahogy egy török közmondás tartja: a fa is hibás nemcsak a fejsze. A külső kényszer önmagában nem volna elég, ha nem interiorizálna. Az adott esetben ez úgy jelentkezik, hogy a parlamentáris demokratikus formák külsőségeit megtartva, a választás aktusát elátszatját az emberekkel, de annak eredményét rájuk kényszerítik. Mindenekelőtt pedig annak explicit kimondását oktrojálják rájuk, hogy az egész az ő szabad akaratukból történik. Ami igazán megdöbbentő az ~~az, hogy az érdekeltek előtt nem a kikényszerítés, hanem a választás aktusa jár~~atódik le. Vajon miért? Az agresszorral való azonosulás miatt? A választ egy szadomazochisztikus mechanizmus leíró elemzése révén kereshetjük a legnagyobb eséllyel.

A felemásan modernizálódó társadalmak etatista jellegű politikai berendezkedése ugyanis nemcsak az individualizációt bénítja, hanem éppen a kényszerközösségek létrehozásával szétveri az elsődleges közösségeket is. Mégpedig olyan országokban, melyek még a polgárosodás útján is az élenjáróktól évszázadokkal lemaradva indultak el és ezért a polgárosodás elsősorban csak a romboló és a kevésbé építő arcát mutathatta feléjük. A természetadta patriarchális kötelékekből kiszabadítva az egyén izoláltnak, feleslegesnek érzi magát, életét pedig cél és értelem nélkülinek.

A centralizált bürokratikus politikai mechanizmus pedig nem teszi lehetővé az alulról jövő közösségi szerveződést sem, mely nélkül pedig az erkölcsnek az emberi kapcsolatokat a szabad egyének közötti társulás alapján szervező szolidaritásra szocializáló funkciója sem érvényesülhet. Az individualizáció így az egyén számára nem jelent értéket, csak kegyetlen szükségszerűséget, mely visszacsüllyesztheti őt a "bellum omnium contra omnes"-t folytató biológiai egyed szintjére, hiszen - ugymond - "élni csak kell". Ez egyfelől klinikus általánosítások felé hajtja "szemesnek áll a világ", "aki bírja marja". Másfelől azonban egyedül nehéz helytállni a létért.

való harcban. Erős védőhatalomra van tehát szükség, amelyben emberünk a szerves közösség iránti szükségletét is belevetítheti és kielégítheti onnaga alávetésének vágyát is, amelyet a magánosság légüres tereben koválygás keltett benne. Ez a vágy annyira erős, hogy eltakarja a szeme elől azt a tényt, hogy a tradicionális közösségek felbomlása inrevertibilis, meghozza éppen azért, mert az eredeti, paradicsominak tétélezett állapotuk csak mesterséges művi uton, netán erőszakkal állítható vissza. /illetve legfeljebb utánozható, mindez pedig organicista életérzésének éppenséggel ellentmond/. Nem látja azonban azt sem, hogy éppen annak az erőnek az oltalma alá helyezi magát, mely a civiliszféra elfolytásával a legfőbb akadályát képezi annak, hogy az egyéniesülés az üres elvadult egoizmus mellett a szabadság és az autonómia, a kíméttlenverseny mellett az önkéntes kooperációra és az egyetemes kommunikációra való képesség, "az ember embernek farkasa" állapot mellett az internalizálódott jogkövetés arcát is megmutathassa neki /hásonló hibába esnek az antiliberalis gondolkodók, akik kulturkritikájukon egy nemlétező Nyugatra záditják haragjukat, vagyis egy olyan fantomképre, amelyet a Nyugatról torz formában importált intézmények visszavetítésével vizionálnak./ Elmaradt tehát annak a felismerése, hogy az azonosság rosszabb, mint a betegség, de legalábbis azonos vele, csak annak meghatványozottan hatalmasabb különbségességét nem tűró formája, amely így az egyértelmű, biztonságot nyújtó rend képét adja. Az egyén az elvadult, üres individualitást saját imágója egyénfölöttivé növesztése útján csoportszintre transzporálja, s így születik a - magamfajta - emberek mítosza, akikkel - egy vájuból való cselédek vagyunk. Ez az emberharmad azonban nem primér, organikus szerveződés, amilyennek megalkotói szeretnék tudni, hanem véletlén, mesterséges és agglomerációs jellegű, amelyet bizonyos azonosnak vélt külsődleges tulajdonságokon kívül semmilyen spontán személyes kötelék nem fűz egybe. Ebből következik az az óriási előnye is, hogy konfliktusok, pluralitás az érdekharc piszkos kalmár alkudozásnak érzett csatái nem atomizálják. Kiválóan alkalmas tehát arra, hogy ezt abszolutizáljuk és egy totális állami főhatalombarossá vetítsük. Ennek az iluzórikus általánosításnak a leginkább kínálkozó alapja a nemzeti elv, különösen a felzárkózásért, a megfogratkozott presztizs visszaszerzéséért küzdő társadalmakban, ahol még az idegen hatalmak etnikumok, kulturák befolyása alá kerülése alkalmából félelem is szítja a fennálló állapotok kritikátlan elfogadását, sőt eufórikus igenlését. Eppen azon az alapon, hogy egyáltalán fennáll. A nemzeti valóság azonban hiányzik éspedig azért, mert rengeteg olyan társadalmi réteg klikk stb. van, amely voltaképpen önmagát deklarálja a nemzetnek éspedig azáltal, hogy abból egy általános érdekre hivatkozva másokat kizár. Ezekre /az egyébként csak vágyképekben létező nemzeteken belül létező alnemzetekre/ azonban nem a horizontális békés egymásmellettélés jellemző, mint a feudalizmusban volt. Itt a "mi-ők" szembeállítások /megalkuvók, hóbörgők, a fejesek- a nép, népiések-urbanusok- zéró végösszegű játszmákban realizálódnak. Homogenizálás tehát éppen a nemzeti létet az ellenségeknek is jobban fenyegető dezintegrációhoz vezet.

A Nyugat és Kelet között támolygó Kompországokat így valóban az elsüllyedés fenyegeti. A szabadság nyugatias technikái még nem tudtak nálunk meggyökeresedni, integratív funkciót betölteni, mint-ahogy már nem képesek erre a hit, a karizma és a stabil identitás kereteit adó rendies-keleties képződmények sem. Ne feledjük, hogy a nyugati országokban éppen a versengő pluralizmus a racionálisan kalkuláló éthosz az, amely a hagyományt és a szemességet megtestesíti. Nyilvánvaló, hogy ezek nélkül egyetlen társadalom sem képes tartós, harmonikus reprodukcióra.

Azok a második és harmadik világban élő, akik az organikus-ságot csak a heteronómia és a küldözkösinor kontextusában tudják elképzelni, pótszelekvésül könnyen az autoritarizmus hívévé és egyben tuszává, áldozatává válnak. Ezt látnunk kell akkor is, ha el kell ismernünk, hogy a szolga is kivívhat magának egyfajta emberi méltóságot, mint Ottlik: Iskola a határon c. regényének hősei, akik azt vallják: úgy emelkedhetünk erkölcsileg a hatalom fölé, ha - engedelmessékedünk neki. Számot kell vetnünk azzal, hogy a paternalista állam bárhogyan is szeretné felnevelni, csak intézeti gyerekké képes szocializálni alattvalóját, aki szertelen ragaszkodási vágyában végül mindenkit elárul, újra, meg újra megszükk, hogy belekostonthasson a szabadság tiltott gyümölcsébe. De a hatalom akarása és az, hogy küldözkösinor nélkül akkor sem élhet, ha rabláncát képzelni annak, visszatereli az akolba, de csak azért, hogy ismét megharaphassa a kezét, mely hol cukrot, hol korbácsot juttat neki.

A tekintélyuralom itt önmaga alatt vágja a fát: elszalasztja egyetlen lehetőségét, az uralom tekintélyének megszerzését. Rendpártisága így szüli a káoszt, morallizálása pedig az erkölcsi nihilizmust és az erkölcsi szubjektumot megfojtó intoleranciát. Merítok-rata, hierarchikus ethosza pedig így akadályozza meg azt, hogy interiorizálódjon az egyetlen alá-fölérendeltség és tekintélyelvűség, mely egy demokrata számára elfogadható és ahol nem lehetséges egyenlőség: Az, amelyik az erkölcsi jó és rossz, közötti különbségtételre való képesség záloga.

Balog Iván

/Elhangzott a Gondolatjel április 18-i felolvasó estjén/.

o o o o o

Vázlat a kényszerhelyzetről

A közösségeket többek között az teszi közösségekké, hogy történetük van. Ez a történet talán nem elsősorban időrendileg sorrendbe állítható események sorozata, inkább megélt és belülről is vállalt folytonossága egy bizonyos gondolkodásmódnak, tudati, érzelmi kulturának. Beszélhetünk-e karunkon politizáló közösségekről, illetve létezik-e környezetünkben különböző politikai kulturák folytonossága?

Bizonyosan létezik egy olyan politikai kultúra, mentalitás és világnézet, amely általában a KISZ-ben funkciót vállaló hallgatók képviselnek. Megállapítható azonban, hogy a 70-es évek közepétől, végétől kezdődően az általuk képviselt értékek devalválódása miatt befolyásuk egyre csökkent. A KISZ pozíciói tovább gyöngültek a 70-es, 80-es évek folyamán. A gazdasági években akkor felszínre került válságjelenségek, az életszínvonal stagnálása az egyes társadalmi csoportok közötti különbségek növekedése megnehezítette a politikai vezetés helyzetét. A vezető politikai körök magatartását ebben az időben kettősség jellemezte: egyfelől saját racionális hatalmi érdekeiket szem előtt tartva engedélyezték, alkalmasint ösztönözték gazdasági reformelképzelések kimunkálását; másfelől viszont alapjában véve ragaszkodtak a hagyományos irányítási stílus-hoz és politikai intézményrendszerhez. Ennek következtében az egyetemi KISZ szervezetek sem érezték ösztönzést a megújulásra, munkájukat a beidegződött konzervatív formákhoz való merev ragaszkodás jellemezte. Ugyanakkor a reformról elkezdődött viták nem maradtak visszhang nélkül az egyetemeken sem. Hatásukat erősítette az eredményességükhezvetett hitet tudattalanul is táplálta az a remény, hogy a lengyelországi válság nyomán körvonalazunk itt majd a szocialista társadalmi rendszer másféle, politikai-gazdasági modellje.

Tehát a KISZ akkor sem tudott szakítani ideológiai szervezeti konzervativizmusával, amikor a diákok egy részének gondolkodását már a változtatás szükségessége határozta meg.

Talán ebből az ellentmondásból érthető a karunkon 1981-ben lezajlott nagy vihart kavaráó események is. Annak a diákcsoportnak a törekvése, mely az akkoriban változtatási kísérlet lendületét adta - nagyon leegyszerűsítve - az egyetemi közélet demokratizálására irányult. Fellépésükkel maguk mellé állították a Bölcsészkar diák-ságának jelentős részét, és ezzel mintegy köztudatba ültették egy másfajta politizálási alapállás csíráit is. Ennek az alapállásnak a lényege, mint mondtuk, a demokratizmus, módszere pedig a kritika volt. Nagy belső viták árán a csoport nagy része felállalta a KISZ szervezet megújítását is, és abban a reményben, hogy azt az egyetemi demokráciáért való küzdelem feltörő kosává tesszik. Elsősorban az intézményesült szervezeti nehézkedések miatt ez az elképzelés nem vált valóra: a csupán egy-két változtatást sikerült elérni, az alapszervezetek szerveződéssel és a KISZ-nek az egyetemi testületekben való képviseletével kapcsolatban. A dolgok ilyen alakulása miatt a politizáló kedv apátlya következett be a karon, majd az ezt követő elmúlt évi diák-parlamenten már a KISZ-től számitáson kívül hagyva - az HKR ügye került előtérbe, mint olyan szerveződés, mely remények szerint alkalmasabb a demokratizálás ügyének felvállalására. Ez olyan változás volt, amely sajátos optikán keresztül láttatja az 1981-es történések egy részét a KISZ-tel történő változások, melyeket akkor is sokan eredményként könyvelhettek, mármár egy béka legér harcáépítő d-jainak tűnhetnek. Így azt azóta lezajlott nemzedékváltás a lehetőséges változtatás módjával kapcsolatos elképzelések változásával is párosul, ilyen szempontból tehát nem beszélhetünk folytonosságról. lista árszínvonal növekedése, gazdasági fejlődés, politikai-gazdasági változások.

Tehát a KISZ akkor sem tudott szakítani ideológiai szervezeti konzervativizmusával, amikor a diákok egy részének gondolkodását már a változtatás szükségessége határozta meg.

Talán ebből az ellentmondásból érthető a karunkon 1981-ben lezajlott nagy vihart kavaráó események is. Annak a diákcsoportnak a törekvése, mely az akkoriban változtatási kísérlet lendületét adta - nagyon leegyszerűsítve - az egyetemi közélet demokratizálására irányult. Fellépésükkel maguk mellé állították a Bölcsészkar diák-ságának jelentős részét, és ezzel mintegy köztudatba ültették egy másfajta politizálási alapállás csíráit is. Ennek az alapállásnak a lényege, mint mondtuk, a demokratizmus, módszere pedig a kritika volt. Nagy belső viták árán a csoport nagy része felállalta a KISZ szervezet megújítását is, és abban a reményben, hogy azt az egyetemi demokráciáért való küzdelem feltörő kosává tesszik. Elsősorban az intézményesült szervezeti nehézkedések miatt ez az elképzelés nem vált valóra: a csupán egy-két változtatást sikerült elérni, az alapszervezetek szerveződéssel és a KISZ-nek az egyetemi testületekben való képviseletével kapcsolatban. A dolgok ilyen alakulása miatt a politizáló kedv apátlya következett be a karon, majd az ezt követő elmúlt évi diák-parlamenten már a KISZ-től számitáson kívül hagyva - az HKR ügye került előtérbe, mint olyan szerveződés, mely remények szerint alkalmasabb a demokratizálás ügyének felvállalására. Ez olyan változás volt, amely sajátos optikán keresztül láttatja az 1981-es történések egy részét a KISZ-tel történő változások, melyeket akkor is sokan eredményként könyvelhettek, mármár egy béka legér harcáépítő d-jainak tűnhetnek. Így azt azóta lezajlott nemzedékváltás a lehetőséges változtatás módjával kapcsolatos elképzelések változásával is párosul, ilyen szempontból tehát nem beszélhetünk folytonosságról.

Megmaradt viszont a demokratizálási törekvés és a kritikai alapállás. Ez a folytonosság azonban "helyzeti folytonosság". Ezen azt értjük, hogy a magyarországi politikai struktúra erővonalai az ilyen módon fellépőket - tetszik, nemtetszik, - egy bizonyos helyzetben lebegtetik.

Közhelyként elmondhatjuk, hogy a mai politikai struktúra egyik legfontosabb jellemzője az, hogy a különböző társadalmi csoportok érdekei nem azok elkülönült autonóm szervezetei egyeztetik. Ilyenek hiányában a felső politikai vezetés különféle csoportjai hallgatják meg a véleményeket, mérik fel az érdekeket, hogy azután kisajátítsák az egyeztetést és a döntést is. A politikai intézmények szervezettsége megjeleníti a hosszú idők alatt beidegződött attitűdök pedig besugározzák az egyetemre is ezeket a jellemzőket, az "érdekegyeztetés az érdekeltek nélkül" magyar mechanizmusát. Számunkra a demokráciát az érdekeltek-érdekegyeztetése is jelenti, s feltételezzük, hogy ezzel az 1981-es politizáló generáció felfogásától éppugy nem állunk messze, mint a mostanitól. Ebben az összefüggésben az is nyilvánvaló, hogy a demokratizmusért való fellépés intézményi változtatások szándékával egyenértékű.

Az intézményeknek viszont megvan az az átkos tulajdonságuk, hogy nehezen hagyják megváltoztatni magukat és olyan játékszabályokat kényszerítenek a változtatást kívánókra, melyek ezek esélyeit csökkentik. Így utóbbiak amikor a fennálló intézményekre zuditják kritikájuk ösztüzét, kényszerű módon egymás felé gravitálnak, esetleg egységesülnek, és ezáltal paradox módon elmosódik eredeti különállásuk zárójelbe kerül egymás érdekeik tudatosítása. Ezzel párhuzamosan a demokrácia éhítése - gondolhatnánk úgy is - absztrakt értéktudatot hoz létre bennük. Ez az absztrakt értéktudat hiteti el velük azt, hogy a csoportjuk kényszerű belső kohéziója által létrejött érdektudat általában megfelel a diáktársadalom más csoportjainak érdekeivel. Ugyanakkor előszeretettel beszélnek az érdektudaté és a jogtudat torzulásairól, alulfejlettségéről, megfélemlítve arról, hogy ez a kétségtelen igazság lehetséges szövetségeseiktől fosztja meg őket, akik nélkül a demokráciáért való fellépés nem egy szerves folyamat kiteljesedése, hanem voluntarista cselekedet. Mindezen túl az érdekeket érdekeltek nélkül egyeztető konszenzusos politika egységeségével való szembenállás az intézmények önfenntartó nehézkedési ereje miatti kényszerű egységesség kitermeli az ilyen csoportok közös szubkulturáját, metanyelvét, sajátos humorát. A politizáló csoport pusztán felvállalt funkciójából kifolyólag is - egy egyébként információszegény környezetben - nagy mennyiségű és politikai viszonyaink között egzotikusnak számító információt szippant magába, melyek továbbadása a csoport intézményen kívülsége miatt is sok esetben esetleges.

A mondott tényezők együttese jelenti tehát a helyzet folytonosságát, melyben mind a 81-es, mind a mai politizáló csoport lebeg. Ez a véleményünk szerint olyan objektív létező helyzet, amely különösen alkalmas arra, hogy a kívülállók az említett csoportok elitként könyveljék el. Személyes beszélgetésekre támaszkodva nem alaptalan az a véleményünk, hogy az elitképze a legutóbbi időkben tovább erősödött.

Az alapvető érzés, melyet a 81-es történések maguk mögött hagytak, a sikertelenségé volt. Szélmalom harcnak tűnt a gyakorlati direkt politizálás és a politikai helyzet egyre inkább elméleti alapok szempontjából történeti dimenziókban kapott értelmet. Ilyen formában jelent meg az akkor egyetlen lehetségesnek tartott alternatíva, mely szerint nem a direkt cselekvés, hanem a demokratikus magyar politikai hagyományok megismerése jelent értéket, adhatja hosszú távon egy szervező demokratizálódás alapját. Nem lokális érvényű jelenségről van szó: nagyjából ebben az időben kezd kiteljesedni az a szellemi áramlat, melyet Bibó-Jászi reneszánsznak, de legalábbis egy új recepciójuknak nevezhetjük. A politizálás elméletiesülése és történetiesülése további alapot adott az olyan nézeteknek, melyek a politizáló csoportot egyenlősítették az egyetemi elittel. Személyes beszélgetések, nyilvános viták alkalmával társadalomtudományi szakszaggal telítődött tirádák talán hozzásegítettek az ún. helyzet jobb megértéséhez, de egymás jobb megértéséhez aligha.

Ugy véljük, hogy a dolgok szerkezete kiváltja a politizálók elszigetelődését, viszont politizálásuk pusztán ténye és alapállása reflektorfénybe állítja őket. Mert átpolitizált társadalomban élünk. Egy irodalmi lap megalapítási kísérletének ugyanúgy politikai jelentése lehet, mint egy futbalcsapat vereségének: megannyi alkalom a cinkos összekacsintásra. Nálunk az élet sokkal több szférájába szól bele a politikai, mint más társadalmi berendezkedésű országban. Aki gyakran bírál, - nem szükséges magát a "rendszer"-t bírálnia - könnyen megkaphatja a címkét: "szidja a rendszert". Ami mégis csak botrány, szenzáció.

Az elszigeteltséggel egyidejű középpontban állás tiszta ténye is módfelett alkalmas annak a hamis tudatnak kitermelésére, annak elhíttetésére, hogy esetünkben valamiféle avantgarde-ról, elitéről van szó. Mi azonban nem osztjuk ezt a véleményt. Márcsak azért sem, mert semmilyen szempontból nem lehetnénk elméletileg igényesek, ha a Kéz hallgatói az "elit" és a "tömeg" merev, egymást felételező dichotómiájába gyömöszölnénk. Ugy tűnik, hogy a kari személyes és csoportközi viszonyok ennél sokkal összetettebbek, finomabbak. Ha egyáltalán lehet írni ezeket a viszonyokat egy modern sémájába, az előbbi sémát tartanánk - hipotetikusán - érvényesnek. A csoportközi kapcsolatokat több sűrűsödési pont rendezi, melyek az egyetemen meglevő szakmai, művészeti lehetőségek és tradíciók mentén új divatot vagy újonnan támadt és kitartással képviselt alapos igények szerint alapján jöhetnek létre. Tovább erősítheti ezeket egy-egy tanár előbbi vagy diák markánsabb egyénisége is. Vonzáskörükben kisebb-nagyobb és távolságra tőlük írható le a legtöbbünk helyzete a karon, fenttartva természetesen azt, hogy mindenkinek több kapcsolódása lehet a karon kívülre is. Az említett sűrűsödési pontok sok esetben szakmai, tudományos műhelyek, melyek talán értékesebb tevékenységet végeznek mint a már említett körülmények miatt egyetlen - politizáló csoportosulás. A KISZ szervezetet nem tartjuk teljes mértékig politikizáló csoportnak, tekintve, hogy érdekartikuláló szerepe állása a minimálisra csökkent, tevékenysége pedig jobbra csak felcsúszott. Elvárások merev közvetítésére szorítkozik. Ettől függetlenül - más területeken való szervezethez és monopóliumjoga miatt reális politikai erő. Nálunk az élet sokkal több szférájába szól bele a politikai, mint más társadalmi berendezkedésű országban. Aki gyakran bírál, - nem szükséges magát a "rendszer"-t bírálnia - könnyen megkaphatja a címkét: "szidja a rendszert". Ami mégis csak botrány, szenzáció.

Az elszigeteltséggel egyidejű középpontban állás tiszta ténye

Visszatérve eredetileg taglalt témánkhoz, úgy véljük, hogy az említett képzelet nemcsak az említett strukturális, de funkcionális okok miatt nem fedi a valóságot.

Az elitek hagyományos funkciója - személy szerinti elszigeteltségük ellenére - értékek létrehozása, konzerválása, kisugárzása környezetükre. E a szűkebb környezetünkben sokak által ditnek tartott csoport nem, vagy csak igen töredékesen képes ellátni ezeket a funkciókat. Miért?

Az 1948 utáni politika erőszakosan felgyorsította a társadalmi mobilitást, mivel elmosta az egyes társadalmi csoportok közötti különbségeket. Ennek ára azonban az volt, hogy semlegesített, egymásbaolvadtak, vagy tudatos megsemmisítés áldozatai lettek, hagyományos, az egyes csoportok létformája által kiválasztott közösségi érintkezési és politikai kultúrát. Ezek ujratermelésében tulzottan nem reménykedhetünk, mert az érdekelték nélküli érdekegyeztetéssel konszenzust létrehozó politika amennyire az erőforrások megengedik - egyformán kíván osztani, minden csoportnak, vagy legalábbis a kívánalmát sikerrel hiteti el. Az erőforrások szűkösségéből viszont az következik, hogy az egyes csoportoknak csak bizonyos hányada kaphatja meg a preferenciákat, az újraelosztás politikai ellenőrzés alá vont folyamatában, még másik hányaduk hátrányt szenved.

Az ilyen módon megosztott csoportok esélye sokkal kisebb arra, hogy közös tudatra csak rájuk jellemző érintkezési és politikai kultúrára tevékenyen szert. Így elvesz a lehetőség annak, hogy különbözőségük talaján állva próbáljanak meg szembesülni más értékekkel. A tömegtájékoztatás állami monopóliuma nemcsak az információk monopolizált áramoltatását eredményezik, hanem azt is, hogy kitermelődnek olyan betyárok, akik tudnak a sokok között olvasni, mely tudomtságuk esetleg nincs meg a szegény zselléreknek. Nincs közös nyelvük, elválasztja őket az, hogy értjük-e a bikfanyelvet, melyen a hadiállapotot szükségállapotnak, a csökkenést stagnálásnak, a beavatkozást segítségnyújtásnak mondják.

Nincs ez másképp az egyetemen sem. Nekünk diákoknak nincs közös nyelvünk, közös kultúránk, de nincs kitapintható különállásunk sem, melyről elrugaszkodva esélye lehetne a kommunikációnak, értékek kölcsönös cseréjének, melynek aranyfedezete a bennünk személyesült hagyomány és sors. Megfosztattunk személyes történetünktől, sorsunk alakításával vállalkozástól. Nem magunkból kiindulva keresünk elveket, és történelmet, hanem a megismert eszmékben és történelemben keresgéljük önmagunkat és talán másokat is. Az átadás nehéz mestersége az értelmiség elhivatottsága így csaknem lehetetlenül.

Mi, akik politizálunk, nem tudjuk különbözőségünket felmérni, az említett kényszerű egyesülés miatt. Elveszítjük egymás ~~elkülönbözőségét~~ és mások megismerésnek lehetőségét, mert a külső világra vonatkozó fejtevéseinket tapasztalatainkat írjuk körül, fecsegjük ki, sejtetjük oktatmondó félszavakkal: önmagunkat exteriorizáljuk, egymás interiorizálása helyett.

Ez a belső bizonytalanság hitelesíti azt a dilemmát, amelyet a kényszerűen vállalt játékszabályok rajzolnak elénk. Ez a dilemma a pragmatizmus és a fundamentarizmus dilemmája, melyben személyenként

s amelyne nem engedi kibontakozni a gyakorlati cselekvést.

Akkor lehetnénk fundamentalisták, ha meg sem próbálnánk tudomást venni a politizálás irratlan és meghatározatlan szabályairól, melyeket félelem és fölfeléirányultság formál. Amelyek formájuk a félelmet és a fölfeléirányultságot. Ha minden esetben személyes véleményünket mondanánk, akkor nagyobb esélyünk lehetne önmagunk és egymás elfogadására. Ez azonban az adott környezetben etikai önfelmutatás lenne, mely visszaütne ránk - többszörösen is, mert könnyen eshetnénk egyfajta értelmiségi messzionizmus hibájába, mert talán éppen a megismerendő világ körvonalai mosódnának össze előttünk. De ami a legfontosabb: amíg a kommunikáció lehetetlen, amíg nem találkozunk a reflexióval, amit gondolataink kelthetnek, addig ugyan kinek, kiknek szólna ez az etikai önfelmutatás? Ha egyáltalán képesek volnánk rá...

A másik alternatíva a pragmatista politizálás lenne. Kis lépésekkel abban bizva, hogy cselekvésünk hosszú távon értelmet kap majd a teknőc bátorságával és nyugalomával mozoghatnánk, az egyetemi politizálás ezerfelől szabályozott utvesztőiben. Csakhogy ez az utvesztő túlságosan bonyolult ahhoz, hogy véges egyetemi éveink alatt kiismerjük. De ha mégis ki megkísérelnénk, könnyen válhatnánk a diákok közül kiválasztódott "diákarisztokráciává" melynek tagjai a Kari Tanácsban ülve a velük szemben ülő oktatóval egyszerre mosolyodnak el: értik a csiziót. Politizálásunk kevesek luxusa lenne: vizipipázás, elefánthátán. Képviseltjeink szemében beavatottak lennénk, az egyetem irányítói szemében mosolyognivaló dilettánsok. De nem k...

De nem kívánjuk elhíttetni magunkraól, esetleg a politizáló laza csoportosulás több tagjáról, hogy teljesen, a körülmények rabjai vagyunk. Belső korlátaink vannak: naívak és okoskodók, izgágák és félénkek, radikálisak és megalkuvók vagyunk egyszerre. Ezen kívül szeretünk valami kerthelyiségben, békésen meginni egy sört, szeretjük a kelet-európai vagy éppen a középkori gazdaság- és kultúrtörténetet, szeretjük a csendes beszélgetéseket esti lámpafénynél.

Igen, mindez korlátja a jelenlegi viszonyok közti politizálásnak. Miért politizálunk mégis? Kell, hogy erről is szóljon írás. De most még talán magunk sem tudjuk a választ. Van-e kiút, lehet-e kiút ebből a helyzetből, melyben ránk hagyományozódott képtelenségüket kommunikációra tovább mélyíti a dolgok szerkezete által létrejövő "aitképzet"? A kiút megtelelése, megszenvedhetőnek, de sokszor illuzórikusnak tűnik, mivel a leírt tényezők egymás okaiként és okozataiként zárt kört alkotnak. Mi abban hiszünk a legkevésbé, hogy a politikai struktúra belátható időn belül változásnak indulna. Egyre nagyobb aggodalommal tölt el minket az a tapasztalatunk, hogy az elit hamis és egymástól mégjobban elválasztó tudata nemhogy gyengülne, de mintha tovább erősödne karunkon. Talán ez a felismerési kísérlet is hozzájárulhat ahhoz, hogy valódi kultúránk felismerve túllépjük hamis elválasztottságunkon, levétközzük korlátainkat. A jelenlegi helyzetnél a magunk részéről sokkal inkább szólnánk azt, ha a mi korlátaink is világosak lennének mások színe az, ha a mi

Az ilyen lassu érés folyamatának első lépése talán az lehet, hogy mostani önreflexiónk nem kinyilatkoztatásként, vagy önigazolásként hatna, hanem gondolatkisérletként mégha ügyetlen, vagy elhamarkodott is.

Gálamb György -- Pikó András

/Elhangzott a Gondolatjel április 18-i felolvasó estjén/

— — — — —

A MAGYAR IRODALMI ÉS NYELVÉSZETI KÉPZÉS SZÉTVÁLASZTÁSA KÖRÜLI VITÁHOZ

^a
Írásommal egy Diákpárlamenten felmerült, és a Gondolatjel lapjain is többször vitatott kérdéshez szeretnék hozzászólni. A magyar irodalmi és nyelvészeti képzés szétválasztása körüli vitára gondolok. Azt hiszem, ez a probléma nem egyszerűen csak szakmai jellegű, hiszen megoldása nagymértékben függ a középiskolai és egyetemi oktatási rendszeren való változtatás objektív lehetőségeitől is. Én azonban most szakmai szempontból szeretnék a kérdéshez hozzászólni mégpedig azért, mert a vita során néhány olyan vélemény is elhangzott, melyek teljesen ellentétben állnak az irodalomról, irodalomtudományról alkotott és éppen egyetemi tanulmányaim során kialakult elképzeléseimmel. Itt első sorban Kiss Erika írására gondolok, de egyetemünk egyik ismert oktatója Maróti tanárnő is hasonlóan nyilatkozott "... ráadásul ezt a véleményt szószerint a számból vette ki Kiss Erikának a Gondolatjel 1984/6. számában megjelent írása.

Előljáróban még szeretném azt is elmondani, hogy mikor ezt a kérdést feszegettük, bennünket egyáltalán nem az a szándék vezet, hogy "ne kelljen sokat tanulnunk" hiszen senki sem gondolhatta egy percig sem közülünk, hogy még az esetleg el is ért reformból bármiféle hasznót húzhat a még hátralevő egyetemi év alatt.

Most szeretném Kiss Erika cikkének egyik leglényegesebb gondolatát idézni: "Beszéljünk most csak szűken a nyelvészet és az irodalomtudomány kapcsolatáról. Szét lehet-e választani a kettő komoly tanulmányozását? ... Tárgykörük anyaga más elrendezésben, de ugyanaz: a nyelv. ... Mivel a nyelv a szintaxis, a fonológia és a szemantika szabályaival képződik le a szókincsből, magától értetődik, hogy legalább ezeket ismernie kell annak... aki nem csupán olvasni akarja a műalkotást." /Gondolatjel, 1984/6.sz. 6.old./ Kiss Erika tehát -- amennyiben jól értem -- amellett voksol, hogy az irodalomtudományt és a nyelvészetet lényegükből adódó egymásrautaltságuknál fogva nem lehet szétválasztani. Egymásra utaltságuk oka pedig az, hogy mindkettő tárgya a nyelv.

Nézetem szerint pedig az irodalomtudomány tárgya nem a nyelv, hanem az irodalom, az irodalmi alkotás. Az igaz, s nagyon fontos dolog, hogy az irodalmi alkotás nyelvi produktum, s így logikus, hogy megközelítésének egyik lehetséges módja a nyelvészeti /az irodalomtudomány történetében akadt is olyan irányzat, amely ennek a megközelítésnek a jelentőségét eltulozta, s feltétlen prioritást tulajdonítva neki, ezzel akarta leírni az irodalom lényegét./ A műalkotás megközelítése szempontjából azonban fontos az is, hogy ezek visszanyulnak valamiképpen az irodalom fejlődéséhez, s hogy ennek a fejlődésnek milyen külső és belső szabályai vannak. Fontos, hogy az alkotás milyen eszméket, gondolatokat fejez ki, s miért, hogyan kapcsolódik az irodalom teóriához. S ezen keresztül vagy emellett a filozófiához más művészetekhez, tudományokhoz. Közelebb visz bennünket a megértéshez, az adott kor történelmének, művelődési szokásainak, a műalkotásokkal szemben támasztott elvárásainak ismerete. Az irodalmi alkotás tehát nagyon sok oldalról meg lehet közelíteni, ezért úgy képelem, hogy egy irodalomszakos hallgató számára az ezen tudományágakkal való alapszintű megismerkedés mindenképpen szükséges lenne. Ehhez persze többek között bizonyos nyelvészeti ismeretekre is szert kell tenni, hiszen az irodalomtudomány bizonyos ágazatai épp azt a tényt használják ki, hogy az irodalmi alkotás nyelvi produktum, s emiatt a nyelv oldalától közelítenek. Am legalább ennyire fontos lenne például az irodalomtudomány alapszintű tanulmányozása, hiszen a magyar szakos hallgatók irodalmi képzésének törzsét egy irodalomtörténeti képzés alkotja. Történelmeg azonban egyáltalán nem tanulunk. Az összehasonlító irodalomtudomány szempontjából fontos lenne, hogy tanuljunk világirodalmat is. Tanulunk is, heti 2 órában /összehasonlításaként nyelvészetet, kb. heti 4-5 órában hallgatunk.

A különböző irodalomtudományi módszereknek akár alapszintű megismerése számtalan más ismeretet igényel. Ahhoz pedig, hogy mást is tanulhassunk, idő kell. Ezért, mennyiben pusztán az irodalmi képzés minőségének emeléséről van szó, úgy vélem, szükséges lenne bizonyos arányok megváltoztatása. Tanuljunk kevesebbet nyelvészetet, s mellette hallgassunk történelmet, művelődéstörténetet, több világirodalmat! stb. Ugyanis nem hiszem azt, hogy az irodalomtudományhoz az utaminden esetben a nyelvészet tanulmányozásán keresztül vezet. Nem hiszem, hogy az irodalomtörténet szempontjából a nyelvészetnek, a nyelvtörténetnek nagyobb jelentősége volna, mint pl. a kultúrtörténetnek. Nem hiszem, hogy a nyelvészeti ismeretek bármiféle prioritással bírnak az irodalommal való megismerkedés tekintetében. Mindazonáltal nem gondolom azt sem, hogy problémáink valódi forrása abban rejlik, /az irodalom oktatás tekintetében/, hogy túl sok órában tanulunk nyelvészetet. Sokkal fontosabb az, hogy egy átlag egyetemi hallgató három éven keresztül kb. 35-40 órában hallgathetne, s ez a helyzet tudtommal negyedévben sem javult lényegesen. Tanáraimmal, diaktársaimmal folytatott beszélgetéseim során többektől hallottam, hogy szerintük az optimális, kötelező óraszám heti 20-25 lenne, /napi 4-5 óra/. Problémáinkat pedig igazán nem oldaná meg az az, illetve csak részben, ha a nyelvészeti órászámát csökkentenék. Hiszen újabb

/noha e studiumok az irodalmi képzés szempontjából igen fontosak lennének/ a helyzet végülis csak igen kis mértéken javulna. Egyszer talán érdemes lenne felmérni azt, akár az egész egyetemi hallgatóság körében, ki milyen órákra járt volna, ha teheti, mit érzett fölöslegesnek, vagy nem túl lényegesnek, milyen órákat látogatott volna inkább. Ennek a felmérésnek az eredményei minden bizonnyal sok szempontból hasznos információkkal szolgálnának.

Végezetül két dologról szeretnék röviden szólni Maróti tanárnő Magánvélemény c. írásával kapcsolatban. A cikk első pontjában amennyiben nem hangzik túl nagyképpen, mindenképpen egyetérttek hogy úgy gondolom, hogy a jelenlegi oktatási rendszer annyira elhibázott, hogy bizonyos változtatásokat, például az orosz nyelv és a politikai tárgyak hallgatásának fakultatív tételét nem lehet olyan gyorsan elvégezni, hogy az kapkodásnak tűnjön. A cikk második és ezzel összefüggésben harmadik valamint negyedik pontjához szeretnék néhány megjegyzést fűzni. Ahhoz nem férhet kétség, hogy az anyanyelvi képességek és készségek fejlettségi foka mennyire jelentős az egyén és társadalom életében. Viszont nem tudom, hogy elvégzendő nyelvészeti studiumaink valóban ilyen irányú készségeink emelését célozzák-e elsősorban. Szerintem a nyelvészeti ismeret és a nyelvi készség különböző dolgok. Homérosz például valószínűleg írni sem tudott és azt mégsem lehet róla mondani, hogy ne lett volna magas szintű nyelvi készség birtokosa. A nyelvészet oktatása és anyanyelvi készségek fejlesztése egyébként hagyományosan is elkülönül. A hét szabad művészetben belül a grammatika foglalta magában a nyelvészetet és a szónoklattant a retorika tudománykörébe tartozott a nyelvi készségek fejlesztése. Ettől függetlenül nyelvészeti studiumon, noha elsősorban indirekt módon, de mégis csak fejlesztjük ezeket a készségeket, amennyiben az ember okos tudásokat hall beszélni, esetleg vitatkozni, tanulmányokat olvas stb. Bennem azonnal felmerül a kérdés, hogy nincs-e ez így minden más tudomány-nal kapcsolatban? Lehet-e ez az érve a nyelvészeti tanulás mellett? Szer Maróti tanárnő cikkét egy igen tetszetős hasonlattal zárja. Nézetem szerint azonban a magyar irodalmi és nyelvészeti képzés szétválasztása - itt had utaljak Maleczky Márta cikkére - Gondolat-jel, 1985. 1.sz. - mind az irodalom, mind a nyelvészet szakosodott hallgatók számára nagyobb lehetőséget biztosítana saját szakmájuk megismerésére, s ezáltal megnőne annak az esélye, hogy az egyetemét ne "betanított" munkásként, hagyjuk el. A cikk első pontjában

amennyiben nem hangzik túl nagyképpen, mindenképpen egyetérttek hogy úgy gondolom, hogy a jelenlegi oktatási rendszer annyira elhibázott, hogy bizonyos változtatásokat, például az orosz nyelv és a politikai tárgyak hallgatásának fakultatív tételét nem lehet olyan gyorsan elvégezni, hogy az kapkodásnak tűnjön. A cikk második és ezzel összefüggésben harmadik valamint negyedik pontjához szeretnék néhány megjegyzést fűzni. Ahhoz nem férhet kétség, hogy úgy gondolom, afelől nincs kétség senkinek, hogy társadalmi munkát a "létező szocializmus", még nem "eszmé" megvalósulása, hogy még nem a szabadság, hanem a "szükségyszerűség birodalma".

LEHETŐSÉGE

AZ ÚJ MUNKA SZERVEZET, MINT AZ "ÁTMENETI TÁRSADALOM" MEGHALADÁSÁNAK

Ennek megállapítása azért szükséges, mert tudnunk kell, hogy a gazdasági válság következtében fokozottan jelentkező gazdasági-társadalmi problémák nem a szocializmus, hanem az azt megelőző jelen "átmeneti társadalom" problémái. Olyan problémák, amelyek szűpséggé teszik a társadalmi megújulást, a jelenlegi viszonyok meghaladását.

A megújulás szükségessége legszembetűnőbb, ha a gazdaság problémáit vizsgáljuk. Az utóbbi évtized közgazdasági munkáiban világosan megfogalmazódott, hogy a legnagyobb nehézséget maga a gazdasági-politikai szervezetrendszer és az abban érvényesülő sajátos jelenségek mutatják. Ez egy erősen centralizált, hierarchikus rendszer, amelyben a vállalatvezetőnek nincs lehetősége arra, hogy a rábízott gazdasági egységet menedzserként, a legnagyobb hatásokkal működtesse. Am nemcsak a vállalatvezetőre, hanem a gazdasági irányításban résztvevők egészére igaz az, /a művezetőtől a miniszterig/, hogy ők olyan hivatalnokok, akiknek a funkciója egyben politikai funkció is, sőt elsősorban az. Ezért érdekei is arra irányulnak, hogy a kezelésükben levő eszközök extenzív kiterjesztésével - presztizsérdekeiknek megfelelően - a hatalmukat növeljék. Ebben a társadalomban ugyanis - a politikai vezető szerepéből következően - nem a pénz és a vagyon jelentik a hatalom forrását, /mint a tőkés társadalomban/, hanem a hatalom és a státusz határozza meg az anyagi érvényesülés lehetőségeit. A gazdaság itt nem más, mint a politika "végrehajtó apparátusa" és az "ideológiai célok" megvalósításának eszköze. Ezért a szoros értelemben vett gazdasági célok és érdekek alárendelődnek olyan ideológiai, szociálpolitikai stb. szempontoknak, amelyek eleve behatárolják a gazdasági vezető lehetőségeit. Hangsúlyozni kell azonban, hogy a hierarchikus-paternalisztikus viszonyok következtében nem is fűződik érdeke a hatékonyabb gazdálkodáshoz. Következésképpen jelentkezik a gazdaság megdöbbenő rugalmatlanságával és extenzív jellegével, ami a minden téren tapasztalható pazarlásban, mindenekelőtt a munkaerő pazarlásban nyilvánul meg. Ennek szembetűnő volta alapjaiban kezdi ki a dolgozók munkamorálját, hiszen világosan látják, hogy itt az általuk létrehozott értékek tékozlása folyik. Mindehhez járulakülő tényezőként a 70-es évek közepétől a gazdasági válság. Ez azt jelentette, /és jelenti ma is/, hogy a cserearányromlás következtében az eddigi alacsony hatékonyságú társadalmi munka még inkább leértékelődött, ami súlyos válságot idézett elő magában a szervezetrendszerben. Kikényszerítve annak felülvizsgálatát és átalakítását, amely azonban eddig csupán részlegesen valósult meg. Bebizonyosodott, hogy a meglévő gazdasági-politikai intézményrendszer nem képes megfelelő körletet biztosítani a válságot tartósan megoldó jelentős változások számára. Erről bővebben a reformértékelések során szólunk majd. A megújulás másik lényeges főhajtóereje a struktúra átalakítással, illetve konzervált struktúrával a társadalmi problémákban keresendő, a funkciója egyben politikai hierarchikus viszonyok következménye ezen a téren, hogy a sajátos történelmi múlt által öröklött hagyott hierarchikus beállítottság és tudat a szocialista építési feladatait és gyakorlatát általánosan megerősítést nyerte. /Szabó Márton: A hierarchikus tudatról, Valóság, 1984. 2.sz./

Ebből adódik egyrészt egy olyan torz értékrend kialakulása, amelyben elmosódik a felelősség, zárójelbe tevődik az autentikus lét¹ lehetősége, /ez egyben a társadalmi méretű neurózis alapvető oka/, másrészt a "felelősségpiramis" alján helyetfoglaló "felelőtlen" tömegek /ugyancsak társadalmi méretű/ infantilizál²ása. Mindezek olyan problémák, amelyek a jelen átmeneti társadalom meghaladásának irányába ható hajtóerőként léteznek, függetlenül a hatalomnak az új társadalom építésére vonatkozó szándékaitól.

Kérdés - amit itt és a következőkben újra fel kell tennem, - hogy az igények és a szándékok találkoznak-e az "új társadalom" az eszme tudatos megvalósítása lesz-e, vagy pedig "nem tudják, de teszik" alapon fog megvalósulni?

A továbbiakban erre próbálok adni egy lehetséges választ egy új munkaszervezetekben rejlő egyirányú perspektívák felvázolásával.

A munkaszervezetnek társadalmunkban azért lehet kulcsszerepe, mert - a "közösségek hiányából" fakadóan is - ez a szervezet a tudatformálás /ma hierarchikus tudat formálásának/ fő eszköze. Ez a Lukácsi munkaértelmezés alapján a "Munkának, mint a társadalmi cselekvés modelljének" értelmezéseként nyert jelentőséget nem is beszélve arról, hogy a jelenlegi szituációban a munkahely egyébként is nagy súllyal szerepel az egyén életében. A jelenlegi munkaszervezet nem különbözik alapvetően a tőkés üzemekben alkalmazott munkaszervezettől. Maga is olyan hierarchikus szervezet, amelynek működése a munkakörök és mindenekelőtt a fizikai és szellemi munka radikális szétválasztásán alapul /Tayori elveknek megfelelően/. Így válhatott társadalmunkban a struktúra adekvát alapjává a társadalmi tudatformálás mihelyévé. Az emberek tudatát ez a fajta hogyanlét határozza meg, nem pedig az elveket közvetítő, "agit.prop.munka" és "nevelés", amelyeket itt - a "voluntarista-idealista" felfogásnak megfelelően /Lukács/ - a társadalomformálás fő eszközeinek szánta. Ily módon tehát a jelenlegi munkaszervezet a hierarchikus tudat keletkezésének elsődleges forrása, amelynek "hatékonyságát" a többi társadalmi viszony csak felerősíti. A fentiek alapján megválaszolható az a kérdés, hogy szükség van-e megújulásra, és ez milyen mélységű legyen. A megújulás szükségességét az alapvető problémát maga a struktúra, annak a történelmi helyzet által létrehozott hierarchikus helyzete jelenti, amely az átmeneti /"preszocialista"/ szakasz struktúrája, de semmiképpen sem alkalmas terep egy valóban szocialista társadalom számára. /Tóth Barna: Átmenet és történelmi hátrány. Világosság, 1984. 12.sz./ Ennek megvalósításához elengedhetetlen ezen keretek felhasználása, meghaladása. A lényegi kérdés ezzel kapcsolatban, hogy hol kell keresnünk a megújulás kiindulópontját. Ezt a reformfolyamat értékelése kapcsán próbálom megválaszolni.

Maga a reformfolyamat - az 1954-57-es reformviták után - a 60-as évek elején jelentkező válság hatására indul be és az 1972-es megtorpanás után a 70-es évek végén ugyancsak az újabb válság hatására indul be újra. Lényegesnek tartom tehát annak hangsúlyozását, hogy a reform nem a rendszer békés immanens szükségleteként, hanem külső kényszer hatására /a külpiaci feltételek romlása miatt/ lép életbe és az 1972-es válság hatására az újabb életbe lépés feltételei mindannyiszor az újabb válság elkerülése érdekében alakulnak ki. Ennek az a következménye, hogy az újabb életbe lépés nem a rendszer békés immanens szükségleteként, hanem külső kényszer hatására lép életbe és az 1972-es válság hatására az újabb életbe lépés feltételei mindannyiszor az újabb válság elkerülése érdekében alakulnak ki.

ületett, annak megvalósításához, a hatalmi szféra felső régióiban ak egyfajta negatív érdekeltség fűződik: a hatalom stabilitását veszélyeztető gazdasági válság megszüntetésének érdeke. Amint az megvalósulni látszik, mint 1970-72-ben is - a reformot mint kényszerből tett gesztumot - visszavonják, vagy a gyakorlatban nem alkalmazzák.

A reformfolyamat egyik fő irányát a vállalati önállóság megteremtése, a piaci viszonyok meghonosítása jelentené egymással szoros összefüggésben. A vállalati önállóság megteremtése a gyakorlatban azért nem sikerült, /mind a mai napig/ mert magában a gazdasági-politikai szervezetrendszerben nem hajtottak végre változásokat. Remélve, hogy az irányítás reformja nélkül is sikeres lehet. A következmény az lett, hogy a vállalatok deklarált önállósága ellenére is újjáéledtek a függelmi kapcsolatok, elsősorban az ágazati minisztériumok és a hozzájuk tartozó vállalatok között. Ez rejtett mechanizmusokkal nagyrészt az információcsatornákon történő recentralizálás magából az érintetlenül hagyott tervezetrendszer lényegéből következik. A hierarchikus rendszer ugyanis "lében hordozza a centralizációt a központi irányítás tetszőleges mértékének lehetőségét". /Laky Teréz: A recentralizálás rejtett mechanizmusai. lóság, 1982/2./ A szervezetrendszer fenntartása a benne helyetfoglalók számára a paternalisztikus viszonyokból következően /Kornai/ alapvető zisztenciális érdek, még az időnként önállóságot követelő vállalatvezetők számára is.

A piaci viszonyok megteremtése gyakorlatilag ugyanezen okokból nem kerülhetett, ami létrejött az egyfajta kvázi -piac, ahol a piaci viszonyok "szimulálásait" szabályozó rendszerrel kívánták elérni. Kevés eredménnyel, mert mint a kormány megállapítja, a kereskedelmi korlát nem tolható adminisztratív-jogi korlátokkal. Főként ezekkel magyarázható hát, hogy a reformfolyamat során csak időleges és felemás eredmények ülettek.

A reform folyamat másik /újabb/ fő iránya a vállalati belső viszonyok átalakítására irányul. Ennek eredményeként születtek meg a 80-as évek elején a vállalati gazdasági munkaközösségek. A szakirodalom sokszor kisvállalkozásként említi őket, a gyakorlatban azonban arról van szó, hogy a vállalatok elutasító magatartása következtében nem válhattak vállalkozássá, csak úgy realizálódhattak, mint a tulajdonban végzett munka egy új formája. A továbbiakban azért is tartom célszerűbbnek alkalmazni az "új munkaszervezetek" elnevezést, mert a szervezetek jelentősége éppen újszerűségükben a belső és külső kapcsolatrendszerükben rejlik lehetőségeikben is ragadható meg. Nem célom a gmk-k és a vállalati gmk-k eddigi tevékenységének és gazdasági szerepének részletekbe menő ismertetése. Annyit azonban le kell szögezni, hogy az azonos elnevezés nagyon is különböző tartalmakat takarhat. Számomra ezek közül az jelent előrevívó perspektívát, ahol a nagyobb elérhető bérbenében magas hatékonysággal jellemezhető teljesítmény áll, amely a munkások önszervező tevékenységének eredménye nem pedig az üzemi hierarchia jobb működésének következménye. Arról van szó tehát, hogy ezen szervezetek gazdasági létjogosultságát az ott produkált nagyobb hatékonyság mindenekelőtt élő-munka hatékonyság adja, ami az itt érvényesülő közvetlen érdekeltség eredménye. A gmk-k létrejöttében és népszerűségében azonban nemcsak az anyagi motivációnak van szerepe. A szervezés, vagyis a munkák elosztása a termelés megszervezése, az anyag és gépek biztosítása a feladatuk akik ezt hatékonyabban tudják elvégezni, mint az üzemi hierarchia /amelyet a reformok nem érintettek/.

Magyarán: mihamarabb felmerül az el nem idegenedett önmegvalósító munka lehetősége /aminek feltétele az irányítási-szervezési funkciók egy részének átvétele/ és a megtermelt javak feletti bizonyos mértékű rendelkezés lehetősége, a munkás közvetlenül is érdekeltté válik a termelésben. Nincs másról szó, mint arról, hogy a munkahelyi demokrácia csak oly módon teremthető meg, ha a munkások saját munkájuk megtervezésében és a megtermelt javak feletti rendelkezésben tényleges jogokat kapnak. Olyanfajta munkásönigazgatás gazdasági létjogosultsága igazolódott, ezekben a szervezetekben a gyakorlatban is, amelyek tartalmukban a marxizmus szocializmus "társult termelőinek" szervezetére emlékeztet.

Azok a kísérletek, amelyek a jelenlegi üzemi hierarchia kereteiben próbálnak demokráciát teremteni, mint azt a gyakorlat és a saját tapasztalataim is bizonyítják, nem vezethetnek sikerre. /A felülről épülő hierarchikus szervezet objektíve nem demokratizálható és egyáltalán a jelenlegi üzemszervezetben a felelősséget "egyszemélyben" viselő igazgatóktól nem várható el, hogy demokráciásként játszon azokkal, akiket semmiért sem vonhatnak felelősségre. Itt az ő pozíciójáról és az ő fejről van szó, amit nem fog ily módon kockáztatni. /

Az igazi perspektívát véleményem szerint egy ilyenfajta új típusú munkaszervezet lehetséges társadalomformáló szerepe jelenti, nevezik ezt vmk-knak, vagy bármi másnak.

A munkás a jelenlegi struktúrában nem rendelkezik közvetlenül a termelési eszközökkel, éppúgy "megvan szabadítva" azoktól, mint a tőkés üzemekben. Az új munkaszervezet lényeges változást hoz a termelési viszonyokban annyiban, hogy a termelő a termelési eszközök birtokosa, kvázi tulajdonosa lesz ez a feltétele a közvetlen érdekelt-ség érvényesülésének, ugyanis ez teszi lehetővé a kollektív szervező tevékenységet. Ez a fajta szervező tevékenység alapvetően más külső és belső kapcsolatrendszerrel tételiz fel és hoz létre mint ami a régi üzemszervezetben volt: Nem hierarchikus hanem kooperatív viszonyok kialakulását. Ez egyben lehetővé teszi valódi munkahelyi demokráciájának érvényesülését is, hiszen minden kooperatív rendszer alapja az alá-fölérendeltségi viszonyokat kizáró egyenlőségi viszony.

Az újfajta kapcsolatrendszer legfontosabb szerepe abban lehet, hogy elősegíti a hierarchikus tudatformát és az abból eredő torzulások leépülését a demokratikus magatartásformák elterjedését, a társadalom más szféráiban is. Ha elfogadjuk, hogy a lét határozza meg a tudatot, egy percig sem vehetjük komolyan hogy a létszférák ilyenfajta átalakulása nélkül megváltozhatnak a társadalom tudati viszonyai. A Lukácsi munkaértelmezésnek megfelelően a munka "modell szerepe" itt úgy érvényesül, hogy a termelőerők a termelésben kialakult viszonyok kiterjesztésére törekednek, a társadalom más szféráiban, a felépítésményrendszerben is.

A hasonló, nyugateurópai munkaszervezeteket vizsgáló tanulmányokban nyert először megállapítást, hogy az ezekben érvényesülő újszerű kapcsolatrendszer meghaladottá teszi azt a hierarchikusan leképzett társadalmi viszonyt, ami a vezető beosztott kapcsolatok tartalmát jelenti, feleslegessé teheti az egész e funkcióira kiépült hierarchiát. Ott azonban a hierarchia nem a társadalom jellegzetes-képződménye, ezért pusztulása nem jelent alapvető társadalmi változást. A létező szocializmus struktúrájában az üzemi hierarchia nagyfokú

integráltsága az arra épülő társadalmi piramisban azt eredményezheti, hogy az új típusú munkaszervezetben dolgozók számára hogy magának az új típusú berendezésnek a létjogosultsága válik kérdéssé. Amit nagyon lényegesnek tartok: egy ilyen újfajta munkastruktúra modellként szolgálhat olyan a többi társadalmi szférában létrejövő "szerves közösségek" számára, amelyek lehetőséget nyújtanak a belső természeti korlátok visszaszorítására, egy tartalmas emberi élet megteremtésére. Nemcsak az elidegenedés megszüntetésének eszköze lehet, hanem olyanfajta tudatformálódás kiinduláspontja is, amely az osztály nélküli társadalom megvalósításának kulcskérdése. Így a marxizmus tényleges megvalósulásának egyfajta - csirájában megmaradható - lehetősége is. Még akkor is, ha a társadalom túlnyomó többsége cinikusan és/vagy szkepszissel viszonyul a kommunista társadalom megvalósulásának lehetőségéhez.

Az új típusú munkaszervezetek terjedésének lehetőségét abban látom, érteve ez alatt a főmunkaidőre történő kiterjesztésüket is, hogy a gazdaság problémái nem oldhatók meg a termelést végzők közvetlen érdekeltisének megvalósulása, az emberi tartalékok fel szabadítása nélkül. A közvetett érdekeltiség megteremtésének lehetőségei a mai struktúrában rendkívül korlátozottak, sokkal inkább, mint a tőkés rendszerben.

A szocialisztikus elvek /egyenlősítő törekvések/ érvényesülésének a munkaerő-visszatartást kiváló normaszervezés, és a munkafegyelmegszigorításának lehetetlensége az, ami miatt gyakorlatilag nincs lehetőség a hatékonyság számottevő növelésére a meglévő üzemi szervezet keretein belül. A gépesítéssel történő termelékenységnövelés a felvett hitelek súlyos milliárdjainak árán sem hozott jelentős eredményt /legalábbis nemzetközi összehasonlításban/ ma pedig már ennek a lehetőség is beszűkül. Ugy tűnik tehát, az egyetlen lehetőség ebben a helyzetben a termelést végzők közvetlen érdekeltisének kihasználása, amelynek egyik lehetséges útja a tényleges termelési demokrácia, a munkásonigazgatás, vagyis a munkaszervezet radikális átalakításának megteremtése.

A kérdés, amit újra fel kell tennem, hogy a hatalom felismeri-e mindezen folyamatok távlati jelentőségét, hajlandó-e /és van-e lehetősége/ ezeknek teret engedni és így az "eszme" valamiféle megvalósulását elősegíteni?

A társadalomban végbemenő mindenféle változások eredőjének két alapvető összetevője van: az érdek és a kényszer /amely persze voltaképpen egyfajta negatív érdekeltiség/. A társadalom lényegi strukturált változásai /a reformfolyamat eseményei/ vizsgálva szemtatónó jellegzetességeként azt látjuk, hogy azokban a kényszer-összetevő játsziotta a döntő /szinte kizárólagos/ szerepet. Ez a kényszer a gazdaság, mint potenciális válságforrás /hiánygazdaság/ részéről és a külső gazdasági feltételrendszer negatív irányú változásaiból adódott.

A hatalmi szféra különböző szintjein helyet foglalók érdekei sokban eltérnek egymástól. Ami erről az oldalról végülis meghatározza a lehetséges gazdasági-társadalmi változások mértékét, az az a különböző érdekek eredőjéből fakadó korlát. A defenzív döntéshozatali rendszer következtében ugyanis a legtöbb esetben a döntések a legkisebb közös nevezők szintjén jönnek létre, így nem az "előrel demokratikusan, hogy mi történjék, hanem, hogy mi ne történjék." /Kolosi Tamás: A strukturális viszonyok körvonalai

Valóság, 1982. 11. sz. 11. o. / Az e fajta "hibás társadalmi szerződések" tehát egyrészt nem teszik lehetővé az olyan fajta konstruktív viszonyt a társadalmi szerződéshez, ami segítené a társadalmi problémák hosszútávú megoldását az adott történelmi helyzet helyes értékelését.

Másrészt figyelembe kell venni, hogy a strukturának – a politika elsődlegességéből következően – nagyobb a sebezhetősége, így a felépítményben zajló minden változás érzékenyebben érinti, mint a tőkés rendszert. Ez a fenti "érdekkorlátot" viszonylag merevvé teszi olyannyira, hogy gyakran a megújulásra kényszerítő külső hatásoknak is ellenáll, így merevsége időnként a rendszer létét veszélyezteti. – Lásd Lengyelország –.

A fentiekből következően tehát nem tartom valószínűnek, hogy a jelenlegi átmeneti társadalom meghaladása az "eszme tudatos megvalósításaként" alsólépcsőmunkásokból kiindulva végbemehetnek. Ezért a változások fő hajtóerejeként elsősorban továbbra is a kényszerösszetevő jöhet számításba, mégpedig elsősorban is a gazdasági nehéz külső helyzetből eredő kényszer.

Ez volt az a tényező, ami magát a reformfolyamatot is kikényszerítette és ennek köszönhetően jöttek létre /igaz egyelőre marginális jelenségeként/ az autonóm munkaszervezetek, nem pedig a demokratizálási törekvések eredményeként. Az átmeneti társadalom meghaladásának irányuló változások kiindulópontja tehát a gazdaságban kell, hogy legyen /a tőkés termelési mód születéséhez hasonlóan/, ahol az új termelési viszonyok kialakulhatnak és alapot biztosíthatnak a termelési mód, a társadalmi struktúra átalakítására.

Telek János

BESZÉLGETÉS "A KATEDRÁLISOK KORÁ" NAK FORDÍTÓJÁVAL

"Sajnos ritkán esik szó a fordítókról is". Hangsúlyozni kell feladatuk nehézségét, itt tudvalevő: Duby véreter roppant összetett, hosszú mondatokat használ, amit az olvasó igen tud értékelni, ha egyszer "rájött az izére" de ezt magyar nyelvre áttenni borzalmasan nehéz lehetett. Az első fejezetet Házi Anikó, a könyv orosz-lánrészét Albert Sándor – egyetemünk oktatója – fordította."

A régész TDK egyik összejövételén Georg Duby A katedrálisok kora /Gondolat, 1984./ c. művének megbeszélése volt a téma, ezen hangzott el egy recenzió a könyvről. Ebből idéztünk. A tanár ur is elfogadta a meghívást, hozzá is szólt. Ez adta az ötletet, hogy biztos elvállal egy beszélgetést a Gondolat-jel számára.

– Tanár Ur, hogyan tetszett el fordítani.

1969–74 között jártam egyetemre, orosz-francia szakos voltam. A nyelvek mindig nagyon érdekelték; általános iskolában és gimnáziumban más nyelveket is tanultam. 1972-ben jelent meg Jean Paul Sartre "Mi az irodalom" c. tanulmánykötete, részben tanárunk, Nagy Géza fordításában. Négy tanéven át ő tanította nekünk a francia irodalmat, emellett rengeteget fordított különböző kiadók számára. Amikor a könyv megjelent megvettük, dedikáltattuk vele, majd néhányan bejelentettük neki abbéle szándékunkat, hogy mi is szeretnénk megtanulni fordítani. "Hát az bizony nem olyan egyszerű, ahogyan azt

maguk gondolják. - mosolygott - hisz ez egy szakma, amit épp úgy meg kell tanulni, mint bármelyik más szakmát". De mi csak erősködünk és végül rávettük, tartson nekünk fordítói szemináriumokat. Ez ebből állt, hogy az általa már egyszer lefordított és megjelent könyvek eredetijéből mi minden hétre lefordítottunk otthon néhány oldalnyit, s ezt összevetettük egymáséival és az ő nyomtatásban megjelent fordításának szövegével. Volt, hogy egész órán egyetlen mondatot bajlódunk. Küszködünk a gondolat kifejezésének nehézségeivel, rágódtunk a különböző megoldásokon, kerestük a legmegfelelőbb szót, mondat szerkezetet; szóval igazi stilisztika óra volt. Rengeget tanultunk belőle: itt láttuk meg milyen képzékeny, alakítható nyersanyag a nyelv. Milyen sokféle árnyalatban lehet kifejezni ugyanazt a gondolatot... Ha most is ilyenek lennének astilisztikai órák, talán nem idegenednének el a hallgatók az egyetemi studiumaik alatt a nyelvtől.

Melyik volt a tanár ur első megjelent fordítása?

Abrahám Moles: A giccs a böldogság művészete c. esszékötete. 1975-ben jelent meg a Gondolat Kiadónál. Előzménye az volt, hogy miután már több mint egy évig csináltuk szorgalmasan azt a bizonyos fordítói szemináriumot, és közben, ahogyan az lenni szokott, egyre kevesebben maradtunk - elkezdünk rágni Nagy Géza fülét: szerezzek már nekünk valami olyan fordítást, ami valóban meg is jelenik. Hátártalan elbizakodottságunkban mi akkor tényleg azt hittük, hogy le tudnánk fordítani egy könyvet. Végül Nagy Géza hozottegy megbízást a Kiadótól - ezt a bizonyos Moles könyvet - mi pedig nekifogtunk. Hárman, vagy négyen kezdtük el, végül ketten fejeztük be, egy Orsz Magdolna nevű csoporttársammal.

Es hogy ment?

Hát az maga volt a csőd. Semmi nem volt jó. Franciául nem tudtunk, szótározni nem tudtunk, magyarul nem tudtunk, gépelni akkor kezdtünk el tanulni... Folytassam... Többen vissza is léptek menetközben, végül ketten maradtunk Orsz Magdival. Nem mintha mi jobban fordítottunk volna, mint a többiek, inkább arról volt szó, hogy mibennünk valahogy nagyobb volt a dac. Mi csak azértis le akartuk fordítani azt a könyvet. El nem lehet mondani, mennyit vacakoltunk vele, de még ennél is többet tanultunk belőle. Mire egy évi kemény munkával a végére értünk, már kezdtük sejtetni, mit jelent fordítani. Végül azután a kiadó - Nagy Géza teljes felelősségére - megkötötte velünk a szerződést. Minden oldal, minden sort lelkiismeretesen átnézett, javított, tanácsokkal segített minket, nélkülük biztos, hogy nem itt tartanék.

Járt a fordításért valami pénz is?

Hát azt már nem tudom pontosan mennyi, de akkor kiszámítottuk, hogy nem jött volna ki a 2 forintos órabér sem. De mondom, lelkesek voltunk, vagy inkább megszállottak, fanatikus hülyék, akik akkor is megcsináltuk volna, ha semmi pénzt nem kaptunk volna. Mi valóban meg akartunk tanulni fordítani.

Ezután miket fordított még a tanár ur?

Szintén Nagy Géza közbenjárásával kaptam megbízást a Kossuth Kiadótól Paul Langevin francia fizikus életrajzána lefordítására. En akkor már középiskolában tanítottam; emlékszem, heti 30 valószínű óráam volt, szakkört vezettem, tanulószobára felügyeltem, értekezleteken ültem stb., este 7-től éjjelig csináltam a fordítást.

4 hónap alatt lettem kész csaknem 300 oldallal. Ez a könyv 1976-ban jelent meg az eléggé szerencsétlen "tudós és forradalmár" címmel. /Nem én adtam neki azt a címet, hanem a Kiadó, / pedig a könyv igen érdekes; megtudhatjuk belőle, hogyan fedezte fel Langevin az ultrahangot és azt, hogy ő is felfedezte a relativitás elméletét csak Einstein megelőzte őt néhány héttel. Amikor egy német nyelvű fizikai folyóiratban rábukkant arra a bizonyos képletre, elkéservedésében szétverte laboratóriumát, megsemmisítette többévi munkájának minden eredményét, majd levelet írt a Stockholmi Királyi Akadémiának: Ő javasolta Einsteint Nobel-díjra. Ezt egy regény követte az Európa Kiadónál, ez 1977-ben jelent meg. A regény fordítást nem tudtunk szívesen csinálni, mivel a nyelvészet érdekelt, szerettem volna nyelvészeti témájú műveket fordítani.

- És ez hogy sikerült?

- 1982 nyarán jelent meg Rman Jacobson A költészet grammatikája c. tanulmánykötet a Gondolat Kiadónál. Az igazsághoz hozzátartozik, hogy 1977/78-ban csináltam ezt a fordítást, persze nem folyamatosan, mert 1978-ban átkerültem a JATE Francia Tanszékére, először óraadóként, majd tanársegédként. Volt akkoriban egy csomó egyetemi órám, írtam a doktori értekezésemet, közben pedig a Jacobson tanulmányokat fordítottam franciából és angolból. A sors furcsa íroniája, hogy a kötet 4 év nyomdai átfutási idő után - pontosan azon a napon jelent meg a szegedi könyvesboltok kirakatában, amelyen a szerző Rman Jacobson meghalt: 1982. július 18-án.

- Négy év átfutási idő, ez komoly.

- Igen. De mondok jobbat is. Több mint hat éve leadtam a Tankönyvkiadónak egy olyan tanulmánykötet magyar fordítását, amely egy 1977-es kanadai alkalmazott nyelvészeti kongresszus anyagát tartalmazza. Ez még azóta sem jelent meg.

- Tavaly nyáron viszont megjelent Duby hatalmas műve, 3/4 részben a Tanár ur fordításában. Ön nyelvészettel foglalkozik, Duby pedig francia történész professzor. Hogy került a Tanár urhoz a történelmi tárgyú kötet? Hogyhogy elvállalta ennek fordítását?

- Hosszu történet. Ennek a könyvnek már a 70-es évek végén meg kellett volna jelennie, igen ám de senki sem akarta megcsinálni. Végre Pázzsy Anikó elvállalta. Meg is csinálta a könyv első fejezetét, majd előttem ismeretlen okok miatt ő is visszalépett. A könyv kiadói szerkesztője, Rózsa Judit akor hozzámfordult. Nagy volt a kísértés, de mivel nem vagyok történész, féltem tőle. Végül abban maradtunk: megpróbálom, csinállok néhány oldalnyi próbafordítást. Jól emlékszem: a könyv legelső mondata azeredetiben pontosan egy oldalt és egy sort tett ki. Ezzel az egy mondatral én egy teljes napig küszködtem, hét vagy nyolc változatot csináltam. Látszott, hogy valami ember-telenül nehéz feladat lesz, de elvállaltam; tudtam, hogy ezután a munka után zöld utam lesz a kiadóknál. Az is világossá vált, miért nem akadt rá jelentkező: erre a könyvre annyi idő és energia kell, amennyit normális ember nem fog rászánni. Az eredetileg kikötött ártídot, az egy évt nem is tudtam tartani: fél éves haladékokat kértem, amit simán megadtak. Azt hiszem, örültek a kiadónak, hogy végre akad valaki, aki egyáltalán elvállalja.

- Miért is nehéz ebben a szövegben?

- Nekem például az is, hogy nem vagyok történész, de ez még a legjobb baj. Az ilyen nehéz művek esetében mindig van szakmai lektor is, aki szakmai szempontból átnézi. Ez a Duby esetében

Sz. Jónás Ilona volt, akinél alkalmasabbat talán elképzelni sem lehetne. Nagyobb problémát jelentett, hogy a könyv tele van történelmi, filozófiai, művészettörténeti, esztétikai, egyháztörténeti stb. utalásokkal, s ezeknek mind utána kellett nézni. A legnehezebb azonban a stilus visszaadása volt. Kétszert, hogy az esszét a legnehezebb fordítani, főleg a stilusa miatt. De ez nem akármilyen esszé-stilus volt ám: ennek a stilusnak nálunk egyszerűen nincsenek hagyományai. Duby szándékosan így fogalmaz, hogy a konkrét mondanivalója mögött áthúzódik egy mögöttes jelentés egy metaforikus réteg, egy szándékolt többértelműség. Ha valaki jól tud franciául, akkor figyelmes olvasással végül ezeket a rétegeket sorra ki tudja bontani. Az már más kérdés, hogyan lehet ezt magyarul visszaadni. Én mindenesetre igyekeztem ebből a nyelvezetből amit lehetett átmenteni. Igaz, ráment másfél évem, amikor az egyetemi óráimban kívül semmi mással nem foglalkoztam; éjjel-nappal ebben éltem, elképesztő mennyiségű papírt pocsákoltam el, egyre újabb, jobb megoldásokon törve a fejemet. Végülis egy érzem, nem sikerült rosszul. Örültem, amikor a rádió Könyvszemle írója "fordítói bravurokról" beszélt.

- Tanár ur említette, hogy a fordításra szánt időmennyiség az elvégzett munka és az érte kapott pénz valahogy nem áll arányban egymással. S emiatt az ilyen veretes műveket az igazán klasszikus fordítók nem igen vállalták el. Milyen ma a fordítók megbecsülése hazánkban?

- Alighanem az egyik legrosszabb, hogy a pénzért a Duby fordításait az alacsonyabbak után kb. 20-22% alacsonyabb áron kapják meg a kiadók. Az első a kézirat leadását követően, a második a kézirat elfogadásakor, a harmadikat a könyv megjelenése után fizették. A leadás és megjelenés között évek telnek el, persze közben van néhány komolyabb áremelés. Valahol olvastam, hogy a fordítói honoráriumok egész Európában csak Törökországban alacsonyabbak, mint nálunk. Aki erről többet akar tudni, annak javaslom, olvassa el Géher István tanár ur írását A műfordítás ma c. kötetből. Még annyit, hogy aki a pénzre hajt, az jobban teszi, ha más pénzkereset után néz.

- Álljunk meg itt egy pillanatra és próbáljuk meg kiszámítani hozzávetőlegesen a Tanár ur óradiját a legutóbbi könyv fordításáért. Nincs tulsok értelme, mert nagyon sok az ún. "eszmei idő" amit nem lehet pénzben kifejezni. A művet el kell olvasni, meg kell érteni nyelviileg és fogalmilag. Ez nyilván egyénenként változó, sőt még egy embernél sem állandó, hiszen fáradtan mindez több időt vesz igénybe. Könyvtáraznikell, kézikönyveke, t lexikonokat, alapműveket forgatni, az idézeteknek, utalásoknak utánanézni. Le kell gépelni egyszer, kétszer, háromszor.

- Milyen módszerrel dolgozik a Tanár Ur?

- Ahány fordítóval beszéltem, mindegyiknek más a módszere. Én nagyjából Németh László módszerét követem: 8-10 perc alatt gépbe írok egy oldalnyi nyers fordítást, aztán elkezdém átjavítani. Amikor már tulsok benne a javítgatás, akkor újra legépelem. De ha jobb megoldás jut eszembe, akkor még ezt is, sőt a végleges legépelést is képes vagyok átírni. A sok javítgatás miatt a kéziratot, vagy inkább gépiratot/ a kiadó és a nyomda nem fogadja el, le kell hát gépelni újra. Ha én gépelem, az én időmből megy, ha mással gépeltetem, akkor saját zsebből kell kifizetnem neki.

Amikor megjön a nyomdából az első ún. hasáblevonat, akkor ezt át kell nézni, sajtóhibát ki kell javítani. Később megjön a tördelt ükefelevonat, ezt is át kell nézni, kijavítani. Nem is érlemes tovább folytatni, nem hiszem hogy 8-10 forintnál magasabb óradíj jönne ki. Ezt pénzért nem lehet csinálni, csak "of lowe" vagyis szerelemből.

- Utolsó kérdésem, - megköszönve az interjút - az lenne, hogy most éppen mit fordít?

- A Gondolat Kiadónak fordítok egy könyvet, amelynek témája hasonló a Meles könyv témájához. Ezt egy Jean Baudrillard nevű francia semiotikus írta, aki Roland Barthes baráti köréhez tartozik. Érdekes tanulmányt írt A tárgyak rendszere címmel. Ezt nyáron adom le. Hogy mikor fog megjelenni, ennél könnyebbet kellene kérdeznie...

Az interjút készítette: Isztl László

/Az interjú második részét őszi számunkban közöljük/

... ..

HIREK

Április 25-én Karunkon KISZ küldöttgyűlést tartottak, ahol Bedő Katalin ismertette a vezetőség beszámolóját. Ezt a vezetőség tagjai egészítették ki, majd nehezen induló vita követte, amiben szó esett a KISZ anyagi helyzetéről, a vezetőség által javasolt új ösztöndíjelosztási rendszerről, a TDK munkáról, a HKE tevékenységéről, valamint a politikai agitatív munka hiányáról. A beszámoló után néhány szavazat ellenében elfogadták. Az új kari KISZ vezetőség titkári posztjára két jelöltet neveztek: Bedő Katalin és Fischer Lajost. A szavazás győztese egyben a tisztség új betöltője Fischer Lajos lett.

A megválasztott új vezetőségnek ezután kívánunk sok sikert és jó munkát?

/Szerk./

Gondolatjel 1985. 2.sz.

Szerkeszti: A "44-es" szerkesztő-szervezet

/Főszerkesztő: Pongrácz Tibor/

Kiadja: a JATE-BTKar KISZ-vezetősége

Megjelenik: 300 példányban.

Soksz.: eng. Sényei Róbertné

hivatalvezető

" S e r k e n t ő v á l a s z "

"... Ne viták legyenek, hanem pontos elemzést készítsenek a KISZ-szervezetekről. A beszámolóban elhangzott közélettől való elfordulás. Miért?"

A KISZ vezetőség nem reagál arra, hogy a karon egyre több öntevékeny csoport tevékenykedik. Miért van a Karon KISZ, ami nem működik. Van külön KISZ vezetőség, és vannak külön alapszervezetek, a KISZ nem végzi külön politikai munkát..." /Részlet Bárdi Nándor felszólalásából a BTK-kari küldöttgyűlés 1985. április 25-i jegyzőkönyvéből./

Ilyen és ehhez hasonló, a kari közvéleményt jellemző kérdésekre, követelésekre, kérdésfeltevésekre kritikákra szeretne reagálni ezt az írás. Nem kíván azonban csupán válaszokra korlátozódni, hanem demonstrálni szeretné azt, ami a fenti kérdésfelvetések hiányossága: a tenhiakarás, a változás érdekében. Program is szeretne lenni, olyan program, amelynek kidolgozói az idézett küldöttgyűlésen vállalták, vállalni merték, hogy a közhangulat ellenére élére állnak azoknak a hallgatóknak, akik szavak helyett cselekvésre szánták el magukat.

1. A kari KISZ vezetőség helye a Karséletében.

Ma már biztosan nem akar lenni ami volt: hagyományos alapszervezetek működését segítő, koordináló és irányító testület. Háttha nem az, amiért létrehozták, akkor minek, miért nem oszlatjuk fel, miért akadnak még mindig olyan bolondok, akik ezt felvállalják? A válasz kulcsát mindenképpen a múltban kell keresni: Ez a gondolatmenetünk szempontjából jelenleg alapok nélküli ház tetejének tűnő szervezet története során jogositványok egész sorával bástyázta körül magát /más kérdés, hogy milyen mértékben használja ki/, mindezekről a lemondás egyszerűen örültség, öngyilkosság lenne, ne a vezetőség tagjai, hanem a kar összes hallgatója szempontjából! Nem beszélve arról, hogy a kari állami és pártvezetés a valóságban is egyre jobban lehetővé teszi ezek érvényesítését! Akövetkező felvetődő kérdés: tudjuk-e mi ez a jelenlegi körülmények között talán látszólag elszakadva a hallgatóktól érvényesíteni nem antidemokratikus-e ez a képviselő, nem tükrözi-e csupán egyéni véleményünket, esetleg épp azok ellenében, akiket szolgálnia kellene. Nem élhet-e vissza ez a pár ember - háttérrel - a pozíciójával? Nem válhatunk-e "külső hatások játékszerévé? Ki kell védenünk ezt az eshetőséget mégpedig azzal, hogy hallgatói bázist teremtünk. Szeretnénk hangsúlyozni: hallgatói bázis, tehát nemcsak azoké, akik egy a ma már a többség számára szinte semmit sem jelentő 9,4x6,4 cm-es évenként változó színű nyomtatott feliratu lapocskáért befizettek 24.- forintot. A bázis megszerzésének módját pedig egy valós igényeket kielégítő gyakorlati program lehet.

2. A program

2.1. Tanulmányi, szociális stb. érdekképviselő.

Lehet, hogy ezt néhányan meglepve olvassák, különösen rögtön a program első helyén: hiszen ez elsősorban a HKR feladata! Helyesbíték: közös feladatunk. Az érdekvédelem gyakorlatában alapvetően azonban mindenképpen a Hallgatói Érdekképviselőti Rendszéré.

Ahhoz, hogy ez megfelelően működjön - különösen a csoportok szintjén - segíteni szeretnénk. Ez a segítség azonban semmiképpen nem kívánja a "ráerőszakolás" színezetét ölteni, mindenképpen az Érdekvédelmi Tanácssal való konzultáción kell alapulnia.

Ezen túl minden szervezeti keretből függetlenül szeretnénk megteremtteni az érdekképviselőt egy teljesen szabad formáját, amire itt nagyon szeretnénk felhívni a figyelmet: bármilyen tanulmányi, szociális, egyéb problémával bárki felkereshet minket megkerülve minden szervezeti keretet. Annak érdekében, hogy könnyebben elérhessük egymást, rendszeresítünk a KISZ szobáján egy "üzemi füzetet". Elsősorban szórólapok segítségével szeretnénk elősegíteni azt is, hogy a hallgatókban tudatosuljanak saját lehetőségeik.

Az érdekképviselőt kapcsán különösen nagy hangsúlyt kívánunk helyezni azokra az ügyekre, amiket nem lehet a karon belül elintézeni, hanem kifelé kell képviselni. Ez az a funkció, amit a csak helyi keretek között működő HKR nem, vagy csak nehezen tudna ellátni. Ez az, ami miatt "rétegönző"-nek neveznek minket. Vállaljuk a "bélyegget", sőt úgy érezzük, ezért vagyunk. Az első lépéseket megtettük: aláírásgyűjtés a nyári buszkedvezmények ügyében, ill. egy ilyen irányú országos akció kezdeményezése. Eredmény: a jövő nyártól 40 km-es határon belül 50 %-os kedvezmény. Indoklás: így mindenhol elérhető a vasút, a forgalmat nem kívánják a közútra terelni, a buszok drágább üzemeltetési költségei miatt. Félkudarc - félsiker! - Kérés a Minisztériumhoz: hozzák az előfelvétélis katonákat Szeged közelébe, hogy lehetővé váljék rendszeres konzultációk felvétele. Idézek a Művelődési Minisztérium válaszleveléből: "... a Honvédelmi Minisztériummal együtt olyan intézkedés kiadására készülünk, ami megkönnyítené és szervezetté tenné O-féléves hallgatókkal való foglalkozásokat. Az intézkedés előkészítés alatt áll..." A valóság: előfelvett katonáink ismét csak Nagykanizsán vannak. Kudarc! Ugyanakkor kéthavonta szervezhetünk legalább egy-egy konzultációkkal egybekötött látogatást a laktanyában.

A következőkben két olyan ügyet látunk tisztán, amely hasonló fellépést igényel: - az I. évesek számának növelése /az idén 206!/
pánikhangulatot okoz mind oktatók, mind hallgatókkörében. Ami biztos: ennyi hallgató oktatásához se tanár, se tanterem, se pénz nincs elegendő. Az oktatás eddig is állandóan szűkös anyagi feltételeiben - javulás helyett - hirtelen és nagymértékű rosszabbodás várható. Nem hisszük, hogy több - szükségképpen alacsonyabban képzett - végzősből jelentősen többen választanák a pedagógusi hivatást. Talán inkább az oktatás javítása mellett a pályát kellene vonzóbbá tenni! Részletes felmérést szeretnénk készíteni ez ügyben, ezt eljuttatni az illetékesekhez, ill. ezzel párhuzamosan publikussá tenni!

- Az idegennyelvi szakok reformterve egyszer végigfutott az öt évfolyamon. Most készül a "reform reformja". Ez valószínűleg lehetőséget kínál a szükséges változtatásokra, pl. az égetően jelentkező óraszámcsökkentésre, a tantárgyak tematikájának megváltoztatására. Az ezzel foglalkozó országos bizottság is felkért minket az állásfoglalásra. Szeretnénk ezzel kapcsolatban is felmérést készíteni. Szívesen melléállnánk minden hasonló hallgatói kezdeményezésnek is.

2.2. Hallgatói művészeti tudományos és egyéb csoportok támogatása.

1. Alapszervezetek nincsenek, a régi értelemben többé nem is lehet életrehívni őket. A meglévőknél is csak az elnevezés az, a tartalom teljesen más. Nevezzük inkább őket szervezett hallgatói csoportoknak. Rajtuk kívül léteznek már magukat önálló csoportnak nevező /TDK/ 8-15-ös csoport, a harmadkor illetve az Értész. szerkesztői táncsoprot/. Szeretnénk mindkétféle hallgatói csoport ügyeit gondjait magunkévá is tenni. Működésüket segíteni a következő módokon: kari szervező bizottsággá lépünk elő, és így:

a/ segítünk napi harcaikban pl. a lapok időbeni megjelenésének szorgalmazása új csoportok keletkezésekor, az alapfeltételek biztosítása, pénzek megszerzése, hogy megfelelő támogatás érdekében változtatni a következő helyzeten is lehetőleg radikálisan: az egyetemi KISZ Bizottság évi költségvetése kb. 1 millió forint. Ebből az egyetemi támogatás 100.000 forint, ebből a BTKar az utóbbi években rendszeresen 8.000 forintot kapott!

b/ Szereplési, publikálási stb. lehetőségeket próbálunk biztosítani, pl. a következő módokon:

Bölcsész Napokat rendezünk a JATE Klubban ahol lehetőség nyílik a hallgatói csoportok bemutatkozására, rendszeres szereplésre, hallgatói tudományos, művészi alkotások bemutatására. Ezeken a napokon a klub egész nap nyitva tartana, bárki bemehetne tea stb. mellett beszélgetni. Az első ilyen Bölcsész Nap valószínű időpontja október 3.

- Új életre szeretnénk hívni az A. ta Iuvennumot, amely alkalmas lenne a legjobb TDK dolgozatok rendszeres publikálására.

c/ Támogatást szeretnénk nyújtani hallgatói csoportok által kezdeményezett előadások, előadássorozatok, tanfolyamok szervezéséhez, pl. mintahogy már megtettük a szeptember 16-án történészek és néhány régi magyaros számára induló programozó képzés előkészületei során.

d/ Újabb hallgatói csoportok alakulását kívánjuk ösztönözni, pl. felkérjük a tanszékeket, mutassák be a tanszéken folyó kutatómunkát, kutatási területük érintkezési pontjait /ezt különösen aktuálissá teszi a most elkészült ötéves időtartamra szülő kutatási tervszetek megjelenése/, megjelölve azokat a helyeket, ahol ebbe a hallgatók bekapcsolódhatnak és tájékoztatást nyújtva arról, hogy az esetlegesen megalkuló Tudományos Diákkör munkáját miben tudnánk segíteni. Kapcsolódni kívánunk a tudományos élet aktuális eseményeihez, pl. a stuttgarti Történelmi Világkongresszusról és a lengyelországi TDK találkozóról szervezünk egy-egy előadást az ott résztvevők közreműködésével, a keletkezésekor, az alapfeltételek biztosítása/ Egyedül az elsőők azok, akiket az ifjélev idejére hagyományos alapszervezetekbe tömörítünk. Célunk itt: segíteni az egyetemmel való megismarkedést, a beilleszkedést kb. 1 millió forint. Ebből az egyetemi támogatás 100.000 forint, ebből a BTKar az utóbbi években rendszeresen 8.000 forintot kapott!

e/ Szeretnénk, ha a kari KISZ szervezet az ifjélev hallgatói csoportok és a Móra Kollégium illetve az ott működő közösségek között szorosabb együttműködési alakulna ki, és lehetőségeket próbálunk biztosítani.

2.3. Saját kezdeményezéseink és programjaink.

A kari KISZ vezetőség is úgy működik, mint egy olyan hallgatói csapat, amelynek választott "érdeklődési köre" az élet lenni a Kari életében, lehetőség szerint mindenhol, mégpedig a hallgatói érdekek képviselőjében, aktívan lemmi jelen. Mit jelent ez a mai lett beszélgetni. Az első ilyen Bölcsész Nap valószínű időpontja október 3.

- Új életre szeretnénk hívni az A. ta Iuvennumot, amely alkalmas lenne a legjobb TDK dolgozatok rendszeres publikálására.

c/ Támogatást szeretnénk nyújtani hallgatói csoportok által kezdeményezett előadások, előadássorozatok, tanfolyamok szervezéséhez, pl. mintahogy már megtettük a szeptember 16-án történészek és néhány

gyakorlatban? Az eddig felsoroltak mellett a következőket:

a/ Lévén a KISZ elsősorban politikai szervezet lehetőleg ismerje minden kari, politikai, a szó legszélesebb értelemben vett véleményt, mozgást; foglaljon - minél gyorsabban - állást ezekben az ügyekben, sőt maga keltsen elsősorban politikai "hangulatot". - Ismerje meg a kar egész szervezetének /Kari Tanács, állami vezetés, párt, ODKISZ, Szakszervezet, kari bizottságok, tanszékek stb./ tevékenységét, ha kell lépjen fel itt hallgatói érdekekért.

- Országos politikai vitákban elsősorban a hallgatókat érintő ügyekben foglaljon állást. Tájékoztató előadások szervezését tervezi, olyan hallgatókat érdeklő politikai témákról, amelyekről a sajtóból keveset lehet megtudni: elsőként a kormány augusztus 15-i határozatához szeretnénk kapcsolódni, a Bős /Gárikovó/ - nagymarosi vízlépcsőrendszer építésével kapcsolatban egy előadásfórummal, illetve egy Gondolat-jel külön szám terjesztésével, ahol szakértő beszélne a témáról illetve válaszolna a felvetődő kérdésekre. Nem szeretnénk kihasználatlanul hagyni azt a lehetőséget sem, amit az előző tanévben a pártkongresszushoz intézett levélben kapott választ rejt magában: tájékoztatás a határainkon túl élő magyarok helyzetéről illetve az ezzel kapcsolatos politikai próbálkozásokról, fellépésekről, eredményekről, kudarcokról. Tervezünk egy előadást egyházpolitikai kérdéseiről is és nem ártana egy, a szocialista országok jelenlegi helyzetéről a köztük való jelenlegi helyzetünkről sem.

b/ Szeretnénk megszervezni néhány a kar jó részét megmozdító programot, elsősorban a már fent említett Bölcsész Napok keretében. Ebből például nem maradhat ki egy régi hagyományokat felelevenítő kari műveltségi vetélkedő.

c/ A hallgatókat tájékoztattuk a legfontosabb őket érintő ügyekről és tevékenységükről, részben megragadva a Gondolat-jel nyújtotta lehetőségeket, részben szóró lapok segítségével.

3. Zárszó. Befejezésül szeretnénk hangsúlyozni, ez a program nem lezárt, fenntartjába módosulás és főként a bővülés lehetőségét, kezdet, kiinduló pont kíván lenni. Várjuk a kiegészítésre vonatkozó javaslataitokat!

BTKa Kari KISZ vezetőség.

Tagjai:

Pelek Róbert,	III. orosz-német	
Ferenczy Zsuzsa	III. magyar-történelem	érdekvédelem
Baráth Eva	III. orosz-német	
Kovács Marianna	IV. magyar-történelem	
Annus Irén	III. angol-altajisztika	TDK
Sándor Klára	II. magyar-altajisztika	
Zilahy Tibor	II. történelem-orosz	
Laczkó Sándor	III. történelem-angol	politika
Bedő Katalin	III. magyar-történelem	
Haranghy Márta	II. magyar-történelem	
Rozinka Stefánia	II. történelem-angol	hallgatói csop. szervezése
Sági Mónika	IV. magyar-orosz	
Gadi Katalin	III. magyar-orosz	
Bartha Zsolt	IV. történelem-orosz-Kelet-Európa	

koll. és FEB. képv.

Balázs Gábor
Fischer Lajos

IV. történelem-német

ODKISZ képviselő
titkár

.-.-.-.

Az Utolsó Lapra

A Gondolat-jel a Kar egészének lapja.

Minden olyan /nem kifejezetten szépirodalmi, vagy szaktudományi/ jellegű gondolatnak potenciális fóruma tehát, amely a Kar egészével annak egy részével vagy akár egyetlen tagjával írói, olvasói, vagy tematikus úton kapcsolatos, pontosan kifejtett, tisztaszándéku és saját.

Írás közlésének a szerkesztőség részéről csak a fenti elvek megsértése, vagy a lap szűk terjedelme lehet akadálya.

Bármiféle cikk megjelenésével, vagy meg nem jelenésével kapcsolatos dologban a szerkesztőség mindig vállalja saját döntését. A lapban való megjelenés csupán arra bizonyíték, hogy a szerzőveá /szerzőkkel/ egyetértünk a közlés kérdésében.

A publikáció gondolatiséga, mondanivalója azonban /remélhetőleg/ a mindenkori konkrét szerző /k/ sajátja. A szerkesztőség tagjainak a már megjelent írások tartalmához való viszonya mindig tisztán olvasói jellegű, tehát személyes jog, magánügy.

.-.-.-.